

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА

В статті висвітлюються завдання, зміст та особливості екологічної освіти і виховання; показується вплив цього процесу на формування особистості громадянина сучасної української держави.

Одним із стратегічних напрямків розвитку сучасної системи освіти у нашій країні є формування екологічної культури особистості, виховання у кожного школяра позитивного ставлення до навколишнього світу, бо, як зазначав ще В.О.Сухомлинський, "у дитини, яка вихована в умовах дефіциту спілкування з природою, розвивається емоційна глухота, агресивність у ставленні як до людей, так і до об'єктів природи". Ось чому таким важливим є формування емоційно-естетичного, духовного світу людини, де переважає почуття співпереживання до всього живого.

Екологічна освіта – це неперервний процес засвоєння цінностей і понять, які спрямовані на формування умінь і стосунків, необхідних для осмислення і оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і навколишнім середовищем, що передбачають розвиток умінь приймати екологічно доцільні рішення і мають на меті засвоєння правил поведінки в навколишньому середовищі. Певна річ, що свідоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки при наявності в неї екологічної культури, широких екологічних знань про закономірності розвитку природи, знайомства із загадковим світом тварин, рослин...

Мета екологічної освіти і виховання – формування системи наукових знань, поглядів і переконань, які складають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища.

Екологічна освіта і виховання підрастаючих поколінь в сучасних умовах мають бути спрямовані, в першу чергу, на зміну ставлення самої людини до свого здоров'я, а потім і до навколишнього середовища як необхідної умови його збереження і зміцнення. Тому одним із проявів культури особистості має бути екологічна вихованість, яку можна визначити як відповідальне ставлення людини до свого здоров'я та навколишнього середовища. Екологічно відповідальна людина в умовах будь-якої виробничої діяльності буде приймати рішення відповідно до наукових принципів цілісності природи. Тобто екологічна відповідальність пов'язана з усіма сторонами екологічних взаємин людини та проявляється як інтегральна характеристика особистості.

Серед її компонентів важливу роль відіграє розуміння залежностей здоров'я окремої людини, всього людства від стану навколишнього середовища та розвинута потреба здорового способу життя, яка є одним з найважливіших критеріїв ефективності екологічної освіти і виховання. Тому здоровий спосіб життя розглядається нами як складова частина екологічної культури особистості, яка є формою прояву її відповідальності за ставлення до власного організму як високоорганізованої біологічної системи, здатної до саморегуляції та адаптації.

Серед сфер, з якими людина стикається на протязі всього свого життя, є сфера насамперед стосунків Людини і Природи: ставлення людини до своєї власної природи (до свого тіла) й ставлення людини до природи довкілля. Певна річ, ми повинні розглядати обидва ці аспекти в єдності (В. Вернадський), бо лише в такій площині можна побачити можливість продуктивного розгортання здоровоохоронних і природоохоронних заходів. Людина здатна дивитися на своє тіло як на "зовнішній" об'єкт так само, як вона дивиться на елемент навколишнього природного середовища, і сприяти його удосконаленню або руйнуванню. Усе це й викликає систему зусиль людини, які спрямовані на підтримку здоров'я свого тіла і профілактику захворювань (фізична культура, гігієна життя і праці, харчування, духовна підтримка організму тощо). А з іншого боку, людина є об'єктивно тісно поєднана з навколишнім середовищем (повітря, харчування, світло сонця, енергетичний обмін тощо), а це також могутній чинник впливу на здоров'я її організму.

До ціннісних орієнтирів екологічної освіти і виховання відносимо ставлення до власного здоров'я, прихильність до спорту і фізичної праці, гарт організму, здоровий спосіб життя, дотримання правил особистої гігієни, усвідомлення своєї єдності з навколишнім природним середовищем, бережне ставлення до всього живого на Землі, розвиток здатності відчувати красу Природи, дбайливе ставлення до природних засобів життя і національних багатств.

Велику роль в нормалізації стосунків людини з Природою відіграє розвиток її здатності до самоподолання, саморегуляції і саморегламентации. В кінцевому рахунку у сфері свого самозбереження і збереження навколишнього природного середовища людина може досягнути лише внаслідок цілеспрямованого духовно-естетичного спілкування з природою.

Певна річ, у формуванні екологічної культури учнівської молоді важливу роль відіграє насамперед робота по формуванню здорового способу життя. Цей процес ми розглядаємо насамперед як валеологічний компонент екологічної освіти і виховання. Бо саме активне засвоєння валеологічних знань у системі неперервної освіти дає можливість кожному суб'єкту всіх її ланок досягнути свою роль та завдання у справі формування, збереження, зміцнення, відтворення, передачі особистого здоров'я, а також з істотною складовою формування належного ставлення до природного та суспільного середовища.

Оскільки екологічна освіта і виховання мають безпосередній зв'язок із процесами державотворення та національного відродження України, завдання школи, вихователів полягає в тому, щоб формувати у підрастаючого покоління вміння та навички мислити і діяти по новому, з почуттям екологічної

відповідальності. А це можливо лише за умови переорієнтації кожного вихованця на самопізнання і саморозвиток, самореалізацію й самостійність.

На нашу думку, здоровий спосіб життя є вирішальним у зміні споживацького ставлення людини до природи. Бо саме він враховує екологічний підхід, змінює свідомість особистості, сприяє формуванню в неї відповідального ставлення до свого здоров'я і навколишнього середовища. Виконання правил збереження та зміцнення здоров'я дозволяє людині швидше адаптуватися до несприятливих умов довкілля. Тобто, здоровий спосіб життя містить у собі елементи екологічної культури.

В.О. Сухомлинський надзвичайно любив природу, тому в численних своїх працях пропагував вивчення природи. Він писав: "Постійне спілкування з природою і взаємодія з нею стає істотною стороною виховного процесу". У цілому великий педагог обґрунтував роль природи в навчальній роботі в таких напрямках:

1. Активна діяльність учнів, участь фізичних і духовних сил дитини в пізнанні природи. "Світ природи стає невичерпним джерелом знань завдяки тому, що знання надходять у дитячу душу складним шляхом: через руки, через працю, через взаємовідносини з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність".

2. Спілкування з природою в розвитку розумових здібностей, допитливості, життєлюбності. Він писав: "Ми намагаємося якнайбільше ввести дітей у світ праці серед природи, саме там, де і в явищах природи, і в людській праці безліч проблем, питань, таємниць".

3. Використання методів викладання і навчання учнів. З цього приводу В.О. Сухомлинський писав: "Так зване проблемне викладання і вивчення матеріалу починається в активній взаємодії з природою. Якщо я хочу, щоб мислення дітей було особливим, інтенсивним, щоб у них виникало багато запитань (а чим більше відкривається незрозумілого під час осягнення зрозумілого, тим допитливішою стає людина), ми ідемо з дітьми на ділянку, в сад, у теплицю і засукуємо рукава".

Статті про природу, про екологічне виховання учнівської молоді, які писав свого часу В.О. Сухомлинський, мають велике значення і сьогодні. Його думкою про природу як джерело навчання і виховання учнів пройняті майже всі монографічні праці. Наприклад, у книзі "Серце віддаю дітям" є розділи "Школа радості" і "Роки дитинства". В останній з них великий педагог звертає увагу вихователів і вчителів на вивчення природи рідного краю. З цією метою він ходив зі своїми вихованцями у поле, ліс, сад, на околиці свого села. Тут він знайомив дітей з краєвидами рідної місцевості, водами суходолу (озера, ставки, ріки), садами, полями і лісами.

Ось як він описує походи з учнями: "Ми йшли в степ, сідали на вершині кургану, дивилися на широкі поля, засіяні пшеницею, милувалися квітучими садами й стрункими тополями, синім небом і співом жайворонка. Захоплення красою Землі, де жили діди і прадіди, де нам судилося прожити життя, повторити себе в дітях, постаріти і піти в землю, яка народила нас, – це найважливіше емоційне джерело любові до Батьківщини". І ще: "Любов до Батьківщини починається із захоплення красою того, що бачить перед собою дитина, чим вона милується, в що кладе частку своєї душі".

Уривок з книги "Павлівська середня школа" під назвою "Виховання дбайливого ставлення до природних багатств" показує, як виховувати в учнів любов до природи, до її багатств. В.О. Сухомлинський завжди наголошував, що турбота про природні багатства – це і турбота про здоров'я людини.

В.О. Сухомлинський систематизував вивчення краси навколишнього світу, природи рідного краю і Батьківщини в цілому в єдиний комплекс почуття обов'язку і відповідальності за неї. Він писав: "Природа є джерело добра, її краса впливає на духовний світ людини тільки тоді, коли юне серце облагороджується вищою людською красою – добром, правдою, людяністю, співчутливістю, непримиренністю до зла".

В.О. Сухомлинський закликав не тільки до пізнання дитини і природи, а й сформулював аналітичну програму ставлення до природи, її причиноутворення, проникнення до природних явищ і суспільних відносин щодо природи Землі. Ось чому думки великого педагога про виховання у дитини любові до природи притаманні нашим учителям-вихователям.

Усвідомлюючи роль та значення екологічної освіти і виховання учнівської молоді в сучасних умовах, педагогічні колективи шкіл Житомирщини докладають посилені зусиль в справу організації та здійснення екологічної освіти і виховання школярів. Так, наприклад, педагогічний колектив ЗОШ №24 міста Житомира ще в 1997 році створив власну цілісну концепцію неперервної екологічної освіти, виховання учнівської молоді.

Зміст екологічної освіти і виховання учнів у ЗОШ № 24 передбачає систематичне та безперервне оволодіння учнями знань про природу. Розпочинаючи з початкових класів, у школярів формується усвідомлення, що людина – частка природи, від стану якої залежить здоров'я і життя людства в цілому й кожної людини зокрема.

Єдність і цілісність екологічної освіти і виховання в школі забезпечується роботою шкільної координаційної ради, до складу якої входять представники всіх методичних об'єднань. Щомісячно, узгоджуючи різноманітні форми роботи з екологічних питань, члени ради впроваджують завдання концепції через шкільні предмети. Школярі всіх вікових груп систематично беруть участь у різноманітних шкільних, міських, обласних, всеукраїнських і навіть міжнародних акціях і конкурсах.

Досвід роботи педагогічного колективу ЗОШ № 24 міста Житомира як і багатьох інших педагогічних колективів Житомирщини та інших областей України, що творчо впроваджується у навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл і інших навчально-виховних закладів і установ в галузі екологічної освіти і виховання учнівської молоді, безперечно сприяє всебічному розвитку школярів, формуванню всесторонньо розвиненої особистості громадянина сучасної української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про освіту" //Голос України.-1996. -25 квітня.
2. Закон України "Про загальну середню освіту" //Голос України.-1999.- 23 червня.
3. Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні //Інформаційний збірник міністерства освіти України.-1995. №14.-С.4-5.
4. Івончик Г.Ф. Пенькова О.І. Про деякі аспекти екологічної освіти школярів: Соціальна-гуманітарна освіта України та шляхи її розбудови. /За ред. В.Л. Андрущенка.-К.,1997.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям //Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3, С. 7-282.- К., 1977.
6. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа. //Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 4.-С.7-92.-К.,1977.

Матеріал надійшов до редакції 9.09.03 р.

Іванченко А.В. Экологическое образование - важный фактор формирования личности старшеклассника.

В статье освещаются задачи, содержание и особенности экологического образования и воспитания; показывается влияние этого процесса на формирование личности гражданина современного украинского государства.

Ivanchenko A.V. Ecological education is the important factor of formation of a personality of the citizen of the modern Ukrainian state.

The tasks, content and peculiarities of ecological education are analysed. The influence of this process on the formation of a personality of the citizen of the modern Ukrainian state is shown.